

Reşit Bey (1877-1951)

Reşit, Tevfik ve Ethem'in babaları Çerkez Şabsığ kabilesinden gelen Pşevulardan İlyas Bey'in oğlu Ali Bey'dir. Türk Parlamento Tarihi'nde, Reşit Beyin 1877'de Balıkesir'in Bandırma ilçesinin Emre Köyünde, TBMM Albümü'nde ise Bursa'nın Karacabey ilçesinde doğduğu belirtilmektedir. Aydın Valisi Ahmet İzzet tarafından 17 Kasım 1919 tarihinde İstanbul'a gönderilen şifre telgrafta, "*Bandırmalı Ali Beyzade Reşid*" sıfatının kullanıldığı görülmektedir. Çerkez Reşit'in Emre Köyü'nde doğduğu söylenebilir. Çünkü Emre Köyü, 24 Kasım 1955 tarihinde Bursa'nın Karacabey ilçesinden ayrılarak Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlanmıştır. Bütün farklılıklar da Emre Köyü'nün bağlı olduğu ilçenin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Çerkez Reşit'in doğum yeri ile ilgili karışıklığın nedeni budur. Şaduman Halıcı, Reşit Bey'in doğum yılı olarak 1869'u göstermekteyse de TBMM Albümü, milletvekillerinin kendi beyanlarını esas alarak hazırlandığı için 1877 yılının kabul edilmesi daha uygun görüldü.

1864 Çerkez sürgününde Kafkasya'dan Bandırma'ya göç eden Adige ailesinden Ali Bey ve Neni Hanımın oğludur. Ali Bey'in Reşit dışında İlyas, Nuri, Tevfik ve Ethem adında dört oğlu, Remziye adında da bir kızı vardır. Reşit, ilk ve orta öğrenimini Siirt'te tamamladıktan sonra Harbiye Mektebine girerek 1901'de teğmen rütbesiyle mezun oldu.

Reşit Bey mezun olduktan sonra Alasonya'da görev yaptı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra İttihat ve Terakki Fırkası'nda politikaya girerek partinin militan kadrosu içinde görevler aldı. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırısı sırasında Trablusgarp'a giden gönüllü subaylar arasındaydı. Balkan Savaşı'nın son döneminde Edirne'nin geri alınması harekâtında bulunarak Batı Trakya'da bir İslâm Cumhuriyetinin kurulmasında etkili oldu. Daha sonra 31 Ağustos- 25 Ekim 1913 tarihleri arasında Batı Trakya Muhtar Türk Hükümeti'nin kurulmasında çalıştı ve bu hükümetin ordusu içinde Batı Trakya Genelkurmay İkinci Başkanı olarak görev yaptı. Reşit Bey, Bulgarlara karşı Batı Trakya'nın güvenliğini sağlamak üzere oluşturulan cephe komutanlıklarından Kırcalı Kumandanlığını da üstlendi. Bu tarihten sonra İstanbul'a döndü. Reşit Bey, Balkan Savaşları'ndan sonra askerlikten ayrılarak bir süre tarımla uğraştı. Askerlikten ayrılmasının Balkanlarda yaptığı olumsuz eylemleriyle ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü Balkanlarda subay karşıtlığı, etnik milliyetçilik ve gasp gibi işlerle uğraşmıştı. Bu nedenle Kuşçubaşı Eşref Bey ve Süleyman Askerî Bey, Reşit Bey'i uyardı.

I. Dünya Savaşı sırasında tekrar askerliğe döndü. Kuşçubaşı Eşref (Sencer)'in başkanı bulunduğu "Teşkilât-ı Mahsusa" da görev aldı. Azerbaycan'da Rumiye'ye bağlı Eşnu, civarında, Erzurum, Van ve Musul gibi çeşitli cephelerde savaşa katıldı. Birinci Dünya Savaşı sonunda 1918'de kardeşleri ile Bandırma'da olduğu bilinen Reşit Bey, boş oturmadı ve çalışmaya devam etti. 1918 yılı içinde kardeşleri ile birlikte Bandırma'da eşkıyalık yaptı ve 12 Şubat 1919'da gerçekleşen İzmir Valisi Rahmi Bey'in sekiz yaşındaki oğlu Alparslan'ın kaçırılması olayına karıştı. İstanbul'daki İttihat ve Terakki şubelerini, İtilaf Devletlerinden gizli olarak çalıştırmak amacıyla kurulmuş olan Karakol Cemiyeti'ne katıldı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Ege Bölgesinin Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine, işgallere karşı direnci arttırmak amacıyla 56. Tümen Komutanlığı'na tayin edilen Bekir Sami Bey ve Rauf Bey (Orbay) tarafından halkı silahlı mücadeleye çekmeleri için Çerkez Ethem ve kardeşleri Reşit ve Tevfik Bey de Milli Mücadele'ye çağrıldı. 22 Mayıs 1919'da Bekir Sami Bey, sınıf arkadaşı Reşit Bey'e haber göndererek görüşmek istediğini söyledi. Reşit Bey devlet tarafından arandığı için Bekir Sami Bey ile görüşmeye gidemedi. Eniştesi Çerkez Hafız Bey'i Bekir Sami Bey ile

görüşmesi için yolladı. Bu dolaylı görüşme sonrasında Bekir Sami Bey, Reşit Bey'den Bandırma ve Manyas havalisinden toplayabildikleri kadar kuvvet toplamalarını ve kardeşi Çerkez Ethem'in kumandası altında, direnişe katılmaları için Manisa civarına gitmelerini istedi. 23 Mayıs 1919 ve 25 Mayıs 1919'da yapılan davetlerin ardından görev, Çerkez Ethem ve kardeşleri tarafından kabul edildi. Yanına aldığı akrabası olan on kişi ile Salihli'ye gelerek ilk karargâhını kurdu. Salihli'de Reşit Bey, Ethem ve Tevfik ile birlikte ilk önce yaklaşık üç yüz kişilik Kuva-yı Seyyare'yi oluşturdu ve bu teşkilatın yöneticilerinden oldu. Ege'de direnişi, teşkilatlandırma çalışmalarına katıldı. Rauf Bey, Kazım Bey (Özalp) ve Bekir Sami Bey (Günsav) sayesinde Milli Mücadele'ye katılan Reşit, kardeşlerini de mücadeleye dâhil ederek Çerkez Ethem ile 1919 yılının ortalarında Salihli'de karargâhlarını kurdular. Önce Poyraz Kuva-yı Milliyecileri ve sonra Alaşehir Kuva-yı Milliye lideri Mustafa (Şahyar) Bey ile çatıştılar. Temel çatışma nedeni, Ethem'in egemenlik kavgasıydı. Sonra Salihli'de Yunan kuvvetlerine karşı ciddi bir direniş gösterdiler.

1919 seçimlerinde son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Saruhan'dan milletvekili seçildi. Meclis'in kapatılmasından sonra Ankara'ya gelerek 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulundu. Manisa adına TBMM'nin açılışını yapan milletvekilleri arasında yer aldı. İlk toplantı yılında milli savunma, irşat ve anayasa komisyonlarında görev aldı. Reşit Bey, Birinci Dönem TBMM'de iki teklif ve bir söz alma faaliyetinde bulundu.

Meclis'in açılması ile başlayan ayaklanmaların bastırılmasında Çerkez Ethem büyük rol oynadı. Çerkez Ethem cephede savaşırken onun Ankara'da en büyük destekçisi ve savunucusu Reşit Bey oldu. Hatta Reşit Bey, İkinci Anzavur Ayaklanmasının bastırılması sırasında bizzat cephede yer aldı. Reşit Bey, 21 Ağustos 1920 tarihinden sonra Çerkez Ethem rahatsızlanınca vekâleten Kuva-yı Seyyare'yi yönetmek üzere izinli sayıldı ve cepheye gönderildi. Ethem böylece hem Eskişehir'de, hem Ankara'da, Reşit ise Meclis'te çalıştı. Tevfik ise o dönem Ethem'in vekili olarak Kütahya'daydı.

Reşit ve Ethem, Yeşil Ordu Cemiyeti içerisinde yer alarak mücadelelerini siyasal alana da taşıdı. Reşit Bey, Bolşevikliği İslamiyet'le birleştirerek, İslam sosyalizmi fikrini gerçekleştirmek amacıyla olan Yeşil Ordu Cemiyeti'nin üyeleri arasında yer aldı. Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kurucuları arasında Sağlık Bakanı Dr. Adnan (Adivar), Maliye Bakanı Hakkı Behiç, Ekonomi Bakan Vekili Celal (Bayar), Yunus Nadi, Çerkez Ethem ve Batı Cephesi Komutanı olan Ali Fuat Paşa ve bir dizi İttihatçı milletvekili vardı. Bir süre sonra Kuva-yı Seyyare, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin silahlı kuvvetleri haline geldi. Böyle olunca milli kuvvet oluşturma amacı dışına çıktı. Genel amaçlara yöneldiği için milli varlığa zararlı olarak görüldü ve kuruluşundan sonra bir yılı tamamlamadan dağıtıldı. Fakat cemiyetin yönetiminde yer alan Reşit Bey ve kardeşleri, bu cemiyette yürüttükleri çalışmalar ile nüfuz ve hüviyet kazandı. Onun için bu nüfuzlarını kaybetmek istemediler. Mustafa Kemal Paşa'nın, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin feshedilmesi gerektiği fikrini, üç bin civarında gönüllü Kuva-yı Seyyare birliğinin başında olan Çerkez Ethem, onun ağabeyi Saruhan Mebusu Reşit Bey, Bursa Mebusu Şeyh Servet ve Tokat Mebusu Nazmi gibi bazı idareciler kabul etmedi. Bu şartlar altında Mustafa Kemal, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin hükümetçe kapatılmasına karar verdi. Cemiyet, 1920 yazında kapatıldı ve çalışmaları durduruldu.

TBMM'nin kurulmasıyla çıkan isyanların bastırılmasında önemli rol oynayan Çerkez Reşit ve kardeşleri, bu hizmetlerinden dolayı aşırı bir gurura kapıldılar. Bunun etkisi ile emirlerinde bulunan kuvvetlere güvenerek Kütahya, Eskişehir ve memleketin diğer kısımlarında da kuvvetler teşkili ile teşkilatlanarak Ankara Hükümeti'ne cephe aldılar. TBMM Hükümetini düşürerek yerine bir hükümet kurmaya yeltendiler. Hizmetlerinden dolayı direkt cezalandırılmaları yerine sürekli olarak kendilerine çekidüzen vermeleri için uyarılarda bulunuldu. Fakat bir sonuç alınmadı. TBMM Hükümetinin gerekli tedbirleri alması sonucu amaçlarına ulaşamadılar.

Reşit Bey, düzenli ordunun içinde olmaya yanaşmadı ve bazı milletvekilleri ile düzenli ordu kurulmasına karşı çıktı. Kuva-yı Milliye'nin kalması yönünde propaganda yaptı. Hatta "Yeni Dünya" adlı gazetede bu konuda yazılar yazdı. Reşit Bey, düzenli ordu kurulması düşüncesinin bütün dünyada iflas ettiğini ve vatani kurtarmak için Kuva-yı Milliye'nin yeterli olduğunu söylüyordu. Ayrıca düzenli ordunun kurulmasına engel olmak için bölgedeki komutanlarla anlamsız tartışmalar çıkardı. Reşit Bey, Kuva-yı Seyyare yönetimindeyken 23. Tümen Komutanı Albay Ömer Lütfi Bey ile Alaşehir Kuva-yı Milliye Komutanı Yüzbaşı Tefrik ile geçimsizlik yaşadı. Yaşanan olay sonrası karşılıklı suçlamalar ve şikâyetler sonrasında ordu mensuplarının Kuva-yı Milliye ile arasını açtı. Böylece milli direnişi zedeledi. Bu sorunlar o zaman Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesiyle çözüldüyse de daha sonra büyüyerek devam etti. Hatta Reşit ve kardeşleri, 23 Kasım 1920 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığı tarafından kurulan *Simav ve Havalisi Komutanlığına* karşı çıktılar. Gönderilen komutanları bölgeden uzaklaştırdılar. Bir taraftan da Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe gibi kimselere gizli, şifreli mektuplar yazarak ve özel adamlar göndererek TBMM Hükümeti aleyhine ittifak teklifinde bulundular.

Bunlarla yetinmediler ve daha da ileri gittiler. Öyle ki Reşit Bey, TBMM'de şunları söyledi: *"Bizim için hayatımız, onurumuz ve çıkarlarımız, bu milletin, bu vatanın hayat ve çıkarlarından yüksektir. Biz İran'da da, Turan'da da kendimize yaşayacak bir yer buluruz. Biz İzmir ve dolaylarında geniş araziye, çiftliklere ve servete sahibiz. Size iştirak etmekle büyük işler, büyük fedakârlıklar yaptık. Yunanlılarla beraber kalabilirdik ve Venizelos ile ben diz dize oturabilirdim."*

TBMM, Kuva-yı Milliye'nin ve Kuva-yı Seyyarenin tüm ihtiyaçlarını karşılama hususunda gereken titizliği gösterdi. Fakat bu kuvvetlerin yağma faaliyetlerine adlarının karışması, Umum Kuva-yı Seyyare ve Kütahya Havalisi Kumandanı gibi bir komutanlık ihdas etmeleri, Ethem Bey ve kardeşlerinin cephede bulunan komutanları beğenmemeleri, onların emirlerine uymamaları, bakanları ve hükümeti tanımamaları, düzenli ordu çalışmalarını aksattı. Bu gelişmeler sonunda TBMM, 16 Mayıs 1920'de düzenli orduya geçiş kararı aldı ve bütün Kuva-yı Milliye birlikleri, Milli Müdafaa Vekâleti'ne bağlandı.

22 Haziran 1920'de Yunan genel taarruzu başlayınca Batı Cephesinde düzenli ordu, kontrolü eline aldı. Vekiller Heyeti, 9 Kasım 1920'de emir komutada bir değişiklik yaptı. Bu karara göre; Batı Cephesi, Güney ve Kuzey olarak iki cepheye ayrıldı. Kuzey Cephesi Albay İsmet Bey'in ve Güney Cephesi de Albay Refet Bey'in komutasına verildi. İsmet Bey; görevlendirilmesinin ardından 10 Kasım 1920'de Batı Cephesindeki görevine başladı. Bölgesinde bulunan bütün kuvvetleri, kendi emir ve komutasında birleştirmeye çalıştı. Çerkez Ethem, Batı Cephesi Komutanı'nın emrine girmek istemedi. Bunun üzerine Çerkez Ethem, kardeşleri Reşit ve Tefrik, TBMM Hükümeti'ne karşı direnmeye karar verdi. Böylece başlayan Çerkez Ethem İsyanı içinde yer aldı. Mustafa Kemal, Çerkez Ethem'in ağabeyi Reşit Bey ile görüştü ve ne istediklerini sordu. Aldığı cevap, cephe komutanlarının değiştirilmesi idi. Mustafa Kemal yerine koyacak adam olmadığı gerekçesini ileri sürdü. Reşit Beyin, kendisini önermesini de, genel durumu bozar gerekçesiyle kabul etmedi.

Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Beyin rahatsızlığı nedeniyle kendisine vekâlet etmek üzere 21 Ağustos 1920'den itibaren izinli sayıldı. Ethem'in düzenli ordu içinde yer almayarak kendi başına hareket etmesi üzerine Reşit Bey, Ethem'i uyarmak için 23 Aralık 1920'de Kütahya'ya gönderilen ve milletvekillerinden oluşan Nasihat Heyeti içinde bulundu. Fakat Ethem, uyarıları dikkate almadı. Bunun üzerine İcra Vekilleri Heyeti, 27 Aralık'ta Kuva-yı Seyyare'yi hükümetin emrine aldı ve Çerkez Ethem birliklerine karşı kuvvet kullanılmasına karar verdi. Kuva-yı Seyyare'ye karşı açık ve kesin bir tavır alındı. Albay Refet Bey, 28 Aralık 1920 tarihinde Kütahya yönüne doğru harekete geçti. Bu esnada Ankara'da Reşit Bey ve arkadaşları gözaltına alındı. Telgraf ve gerek başka yollarla haberleşmeleri yasaklandı.

Yunanlılar İnönü'ye yönelik harekâta başladıklarında, Çerkez Ethem de Kütahya'da düzenli orduya karşı savaşa başladı.

Bu süreçte Reşit Bey de Ethem ile birlikte hareket etti. Gelişmeler üzerine TBMM, 8 Ocak 1921'de verdiği 88 Sayılı Karar ile Reşit Bey'in milletvekilliği görevini düşürdü. Diğer taraftan da Batı Cephesi Komutanlığı, "*Ethem, Tevfik ve Reşit Beylerin vatana ihanet ettikleri*" gerekçesiyle bir harekât başlattı. Aynı gün bu isimler, Türkiye Komünist Partisi'nden de ihraç edildi. 22 Ocak 1921'e kadar süren harekâta Ethem kuvvetlerinin bir kısmı esir alındı ve diğer bir kısmı da Yunanlılara sığındı. Bu sırada Reşit Bey de Ethem ile birlikte Yunan işgali altındaki bölgeye geçti. Bu sığınmadan önce Reşit Bey, Yunanlılarla bir protokol imzaladı. Reşit Bey, Yunanlılara sığınır sığınmaz Yunan ordusuna hizmet etmeye başladı. Yunanlılar lehine taraftar kazanmak için gecesini gündüzüne kattı.

Yunanlılara sığındıktan sonra önce Salihli'ye giden Reşit Bey, burada Yunanlılar tarafından görkemli şekilde karşılandı. Daha sonra İzmir'e gidip bir iki gün kaldıktan sonra bir süre ortadan kayboldu. Şubat 1921 başında Akhisar'a gitti ve daha sonra İzmir'e geri döndü.

Reşit Bey Yunanlılara sığındıktan sonra Yunanlıların Türk halkını etkilemek, mücadele azmini kırmak ve Türk ordusunun itibarını sarsmak için yayımladığı beyannameleri hazırladı. 3 Mart 1921'de Pazaryeri-Bozüyük üzerinden geçen Yunan uçaklarının halkı aldatıcı Reşit imzalı beyannameleri attığı görüldü.

Ayrıca Reşit Bey, başlangıçta Mustafa Kemal Paşa'nın yanında "*Halife-Padişahı esaretten kurtarmak ve devletin bütünlüğünü sağlamak istediği*" için yer aldığını açıkladı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da bir cumhuriyet kurmak istediğini öğrendiği için ayrıldığını söyledi.

Bundan sonra Yunanlıların kendisine verdiği bir başka görevi yerine getirmek için harekete geçti. Yeni görevi, Çerkez milliyetçiliği idi. Amaç, İstanbul ve Boğazlar ile Anadolu'daki Milli Mücadele arasında tampon bir bölge oluşturmaktı. Fakat başarılı olunamadı.

Reşit Bey, Çerkez milliyetçiliği kapsamında Şark-ı Karib Çerkezleri Temin-i Hukuk Cemiyeti'nin 11 Ekim 1921 tarihinde düzenlediği ünlü Çerkez Kongresi'nde yerini aldı. Kongre sonunda imzalanan beyannamenin altında kongreye katılan delegeler ve katıldıkları bölge isimleri yer alıyordu. Kongreye Manisa'dan Reşit Bey'in katıldığı görüldü. Kongre sonunda yayımlanan bildirimde; Çerkezlerin Türkler tarafından kötü yönetildikleri, bu yüzden nüfuslarının artmadığı, mezalime uğradıkları yazıyor ve medeni bir millet olan Yunanlıların himayesi altında yaşamayı tercih ettikleri belirtiliyordu. Ayrıca Reşit Bey, Şark-ı Karib Çerkezleri Temin-i Hukuk Cemiyeti'nin hukuk danışmanlığını da yaptı ve daha sonra Atina'ya gitti.

Bu eylemleri üzerine Ankara İstiklâl Mahkemesi, 9 Mayıs 1921 tarihli ve 573 sayılı kararla "*silahlı olarak hükümeti devirmeye teşebbüs etmek ve düşman tarafına kaçmak*" suçundan dolayı ölüm cezasına çarptırdı.

Sakarya Zaferi sonrasındaki gelişmeleri bir süre izleyen Reşit ve Ethem Beyler, Ocak 1922 başlarında TBMM'den af dilediler. Ancak bu istekleri 22 Ocak 1922 tarihinde reddedildi. Büyük Taarruz sonrası kazanılan zafer üzerine Türkiye'den ayrıldılar.

Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Vekiller Heyeti'nin 1 Haziran 1924 tarih ve 544 Sayılı Kararnamesiyle "Yüzellilikler Listesine" konuldu. 16 Nisan 1924 tarihli Meclis oturumunda okunan yüz elli kişilik listede Manisa'dan ilk Çerkez Reşit'in adı okundu. Yüzellilikler listesinde "*Ethem ve Avenesi*" başlığı altında 58. sırada "*Çerkez Ethem'in biraderi*

Reşit" şeklinde yer aldı. Bu kararın alınmasında, "*Çerkez Kongresine Murahhas Olarak İştirak Etmesinin*" de etkili olduğu söylenebilir.

Reşit Bey, 1926 İzmir suikast girişimi ile ilgili "*Nihayet uzun araştırmalardan sonra suikastın bizim eski İttihatçılar tarafından düzenlenmiş olduğunu anlayabildiler. İttihatçıları bilenler bu suikastın tekrar edeceğini takdir ederler*" diyerek bir bakıma uyardı ve destek verdi. Hatta 1929 yılında Reşit Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya yakın bir zamanda suikast hazırlığı yaptığı, Çerkez Arslan'a gönderdiği mektuptan anlaşıldı. Aynı şekilde Kahire'de bulunan Hoca Sami'den Türkiye'deki çetesini kullanarak Mustafa Kemal'e bir suikast yapmasını da istedi.

28 Mayıs 1927 gün ve 1064 Sayılı Kanun gereğince vatandaşlıktan çıkarıldı. Reşit Bey, Yüzellilikler meselesi gündeme geldiği andan itibaren Yüzellilikler listesine Çerkezlerin alınmaması için çaba gösterdi. Bu konuda Yunan Devleti'nden yardım istedi. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'ya mektuplar yazdı. Ethem'in cahil olduğu için aldandığını, kendisinin de onu engelleyemediğini söyledi. Vatana yaptıkları hizmetleri hatırlattı. Fakat başarılı olamadı.

Reşit ve kardeşleri Yunan hükümetinden 1928 yılına kadar aylık bin beş yüz ile iki bin Drahmi kadar maaş almaya devam etti. Ocak 1929 tarihinden itibaren ise Yunan Hükümeti tarafından askeri görevlerinden terhis edildi.

Reşit, 1925 yılında çıkan Şeyh Sait İsyanı'na destek verdi. Aynı yıl Türkiye aleyhinde çalışmalarını devam ettiren ve bu amaçla Musul'da toplanan bir kongreye de katıldı. 1925-1930 yılları arasındaki bir dizi Kürtçülük hareketine destek verdi. Reşit Bey, 1930 yılı başından itibaren Çerkez Ethem'in Türkiye'ye hilafeti geri getirmek şeklindeki projesinin peşinden koştu. Bu amaçla Rabita-i Şarkiye Cemiyeti ile Tarikat-ı Salahiye'nin Paris'teki bir uzantısı üzerinden, Türkiye Cumhuriyeti aleyhine dinsel propagandaların yapılmasını hedefleyen beyannameler hazırladı.

Sonraki hayatını Ürdün'de Kafkas göçmenleri arasında geçirdi. 1935 yılında İngiliz Büyükelçisinin, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya, Ürdün'de Atatürk'e karşı bir suikast planı yapıldığına ve suikastçıların Türkiye'ye hareket ettiklerine dair bir haber verdi. Çerkez Ethem ve Reşit'in, Çerkez Cemiyeti aracılığı ile suikastçıları seçtiği iddia edildi. Haber üzerine Türk hükümeti, güney sınırlarında sıkı tedbirler aldı. Yapılan araştırmalardan bir sonuç çıkmadı. Konuyla ilgili olarak Amman'da yakalanan Çerkez Ethem ve kardeşi Reşit Bey, olayla ilgili bütün suçlamaları reddetti. Çerkez Ethem ve Reşit, Ürdün'ün başkenti Amman'da Türkiye karşıtı çeşitli faaliyetlerin içinde bulundu.

1936'da Çerkez Reşit'in, Atatürk aleyhine yazdığı beyannameyi, orduda bir ihtilal yaratmak için Türkiye'ye gönderdiği tespit edildi.

1937'de Çerkez Ethem ve Reşit, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak amacı ile merkezi Amman'da bulunan Türkiye Kurtuluş Fırkası Komitesi/ Cenub Vilayetleri Yıldırım Komitesi'ni kurdu. Komite, 1937'de çıkan Dersim İsyanı'na katılmak üzere Türkiye'ye adamlar gönderdi. Reşit Bey ise ayaklanmayı ordu içine taşımak amacı ile Türk ordusuna mensup subaylara posta ile beyannameler yolladı.

1938 yılında Çerkez Ethem ve Reşit'in Atatürk aleyhindeki bu çalışmalarına son vermek isteyen TBMM Hükümeti, resmi bir girişimde bulundu. Önlem alınmadığı takdirde askeri önlemler alacağını belirterek resmen uyardı. İlgili ülkeler, Çerkez Ethem ve Reşit'e Türkiye aleyhindeki faaliyetlerine son vermesi adına taahhüt senedi imzalatıldı ancak onlar imzalarına ve taahhütlerine uymadılar.

26 Haziran 1938 tarih ve 3527 Sayılı Kanunla "Yüzelliliklerin" affına rağmen Türkiye'ye dönmedi ve af karşıtı bir tutum sergiledi. Af ile dönenlerin, öldürüleceğinden korktu. Reşit ile Ethem, 1942 ve 1947 yıllarında ülkeye dönmek adına iki

girişimde bulundu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın en kritik günlerinde ve sonrasında yapılan bu girişimler, yurda dönmeleri sakıncalı bulunarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmedi. Türkiye'nin bu tutumunun haklı olduğu, savaş boyunca Türkiye'ye karşı faaliyetlerini sürdürmeleri ile doğrulandı. Reşit Bey'in ülkeye dönmesi oğlu Aytek (Say) Bey'in, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a başvurarak, babasını ülkeye getirmek için izin alması ile 1950 yılında oldu. Ethem'in de ölmüş olması Reşit'in Türkiye'ye dönmeme konusundaki kararını değiştirdi. Yani Türkiye'ye 1950'de döndü ve Balıkesir, Bandırma'da oturan oğlu terzi Hakkı Burcu'nun yanına yerleşti. Türkiye'ye döndükten sonra istihbarat tarafından izlendi. Fakat her hangi bir olaya adı karışmadı ve 10 Eylül 1951'de Bandırma'daki çiftliğinde öldü. Bandırma'daki aile kabristanına defnedildi.

Nurettin GÜLMEZ

KAYNAKÇA

Arşiv ve Resmi Yayınlar

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.ŞFR.00651.00073.001.

TBMM Albümü (1920-1950), Cilt: 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü yayınları, Ankara 2010

TBMM Tutanakları, İçtima-38, Celse-1, 21 Temmuz 1920, s.370; İçtima-62, Celse-1, 9 Eylül 1920, s.38-39; İçtima-52, Celse-1, 18 Ağustos 1920, s.305; İçtima 131, Celse 2, 8 Ocak 1921, s.225-228;

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi (4 Eylül 1919- 9 Kasım 1920), Cilt 2, Kısım 2, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara 1999.

Türk İstiklal Harbi, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921), Cilt 6, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara 1974.

Kitap ve Makaleler

ARBAÇ, İmren, "Milli Mücadele Dönemi Rus-Türk İlişkilerinde Yeşil Ordu - Çerkez Ethem - Mustafa Suphi ve Arkadaşları Üçgeni," **Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Haziran 2017, ss:38-54.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)**, Cilt 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

GÜLMEZ, Nurettin- ASLAN, Kübra, "Yüzellilikler İçinde Manisa'da Görevli İsimler", **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, Mart 2024, ss:53-109.

GÜLMEZ, Nurettin, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve TBMM'yi Açan Manisa Milletvekilleri", **Açılışının 100. Yılında TBMM ve Manisa'da Siyasi Hayat**, Manisa Celal Bayar Üniversitesi yayınları, Manisa 2020, ss:139-224.

GÜLMEZ, Nurettin - ÇAKALOĞLU, Cengiz, "Milli Mücadele Dönemi Manisa Milletvekilleri", **Yüzüncü Yılında Milli Mücadele Döneminde Manisa**, Cilt-1, (Editörler: Nurettin GÜLMEZ- Nejdet BİLGİ), (Manisa Vilayeti - Manisa Merkez), Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2020, ss:175-246.

HALICI, Şaduman, "İstihbarat Raporları Işığında Saruhan Mebusu Yüzellilik Reşit Bey'in Sürgün Yılları", **History Studies**, Cilt 10, Sayı 3, Nisan 2018, ss:79-105.

KILAVUZ, Nuran, “Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare’nin Teşkili ve Tasfiyesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, Elazığ 2011, ss:273-288.

UZUN, Zübeyir, **Milli Mücadele’de Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare’nin Faaliyetleri (1919-1920)**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008.

YAMAÇ, Müzehher, “Çerkez Ethem Olayı”, **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, Temmuz 2016, Cilt 5, Sayı 2, ss:54-75.

İnternet Kaynakları

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d01/SM_373_1_1.pdf, (et: 21.05.2024).

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-bey-1877-1951/?pdf=7415> adresinden erişilmiştir